

<https://gospodarkainnowacje.pl>

GOSPODARKA I INNOWACJE

Volume: 71 | 2026

Economy and Innovation

ISSN: 2545-0573

For more information contact : editor@gospodarkainnowacje.pl

MINTAQADA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR (Xorazm viloyati misolida)

Mattiyev Sodiqjon Qodirovich

Ma'mun Universiteti, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent v.b.

mattiyev_sodiqjon@mamunedu.uz**ARTICLE INFO.****Abstract:**

Keywords: oziq-ovqat xavfsizligi, mintaqaviy iqtisodiyot, qishloq xo'jaligi, infratuzilma, davlat siyosati, ichki omillar, tashqi omillar, Xorazm viloyati, agroiqtisodiyot.

Mazkur maqolada Xorazm viloyatida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillar tahlil qilingan. Tadqiqotda tabiiy-resurs salohiyati, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi, infratuzilma, davlat siyosati va aholi daromadlarining oziq-ovqat xavfsizligiga ta'siri baholangan. Shuningdek, mintaqada oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashga qaratilgan tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlar hamda amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

<http://www.gospodarkainnowacje.pl/> © 2026 LWAB.**KIRISH**

Hozirgi globallashuv va iqlim o'zgarishlari sharoitida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash har bir davlat va mintaqada iqtisodiy siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanmoqda. Aholining oziq-ovqat mahsulotlariga bo'lgan ehtiyojini barqaror qondirish, ichki bozorni sifatli va xavfsiz mahsulotlar bilan ta'minlash hamda narx-navoning keskin oshib ketishining oldini olish muhim iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, suv resurslari cheklangan va ekologik muammolar mavjud hududlarda oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sir etuvchi omillarni chuqur tahlil qilish dolzarb hisoblanadi. Shu jihatdan Xorazm viloyatida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga ta'sir qiluvchi ichki va tashqi omillarni kompleks o'rganish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mintaqada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash masalalari iqtisodiyotning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. Xususan, oziq-ovqat xavfsizligi tushunchasi dastlab Birlashgan Millatlar Tashkilotining Oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi tashkiloti (FAO) tomonidan aholining barcha qatlamlari uchun yetarli miqdorda, sifatli va xavfsiz oziq-ovqat mahsulotlariga jismoniy hamda iqtisodiy imkoniyat yaratish sifatida talqin etilgan. Mazkur yondashuv oziq-ovqat xavfsizligini ishlab chiqarish, taqsimlash, iste'mol va ijtimoiy himoya tizimlari bilan uzviy bog'liq murakkab iqtisodiy kategoriya sifatida o'rganishga asos bo'ldi.

Xorijiy iqtisodchi olimlardan Amartya Sen oziq-ovqat xavfsizligini aholining daromadlari, xarid qobiliyati va resurslardan foydalanish imkoniyatlari bilan bog'liq holda tahlil qiladi. Uning fikricha, oziq-ovqat mahsulotlari yetishmovchiligi ko'pincha ishlab chiqarish hajmining kamayishidan emas, balki aholining iqtisodiy imkoniyatlari cheklanishidan kelib chiqadi. Ushbu nazariya mintaqada aholi daromadlari, bandlik va infratuzilma rivojlanishining oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sirini baholashda muhim metodologik asos hisoblanadi.

Shuningdek, Jahon Banki hisobotlarida oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sir etuvchi omillar ichki va tashqi omillarga ajratilib, ayniqsa tabiiy-iqlimiy sharoitlar, suv resurslari, logistika tizimi va agrar siyosatning ahamiyati alohida ta'kidlanadi. Xususan, suv tanqisligi va ekologik muammolar mavjud hududlarda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash davlatning institutsional siyosati va investitsion qo'llab-quvvatlash mexanizmlariga bog'liq ekanligi qayd etiladi.

Mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan ham oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning mintaqaviy jihatlari keng o'rganilgan. Tadqiqotlarda qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi, meva-sabzavotchilik tarmog'ini rivojlantirish, agrotexnologiyalarni modernizatsiya qilish va logistika infratuzilmasini takomillashtirishning ahamiyati asoslab berilgan. Ayniqsa, Xorazm viloyati sharoitida suv resurslari cheklanganligi, meliorativ holatning murakkabligi va iqlim o'zgarishlari oziq-ovqat xavfsizligiga bevosita ta'sir etuvchi asosiy omillar sifatida baholanadi.

So'nggi yillarda O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash bo'yicha keng ko'lamli institutsional islohotlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, Prezidentning oziq-ovqat mahsulotlari narx-navosini barqarorlashtirish, ichki

bozorni himoya qilish va mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlashga qaratilgan farmon va qarorlari ilmiy tadqiqotlarda muhim manba sifatida foydalanilmoqda. Ayniqsa, davlat-xususiy sheriklik asosida zamonaviy omborxona, muzlatkich va qayta ishlash tizimlarini rivojlantirish oziq-ovqat xavfsizligini mustahkamlashning muhim iqtisodiy mexanizmi sifatida baholanmoqda.

Umuman olganda, ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, mintaqada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash tabiiy resurslar, ishlab chiqarish salohiyati, aholi daromadlari, davlat siyosati, logistika va institutsional omillarning o'zaro integratsiyalashgan ta'siri asosida shakllanadi. Shu bois mazkur omillarni kompleks baholash va hududiy xususiyatlarni hisobga olgan holda tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

METODOLOGIYA

Tadqiqot jarayonida tizimli tahlil, qiyosiy taqqoslash, statistik-iqtisodiy tahlil, guruhlash va mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Mintaqada oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillarni baholashda iqtisodiy-statistik ma'lumotlar hamda normativ-huquqiy hujjatlar tahlil qilindi. Shuningdek, Xorazm viloyatining tabiiy-resurs salohiyati, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi, infratuzilma va aholi daromadlari ko'rsatkichlari asosida analitik model ishlab chiqildi hamda omillarning o'zaro bog'liqligi kompleks yondashuv asosida baholandi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Mintaqada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash bir qator omillarga bog'liq. Avvalo, tabiiy omillar, ya'ni yer-suv resurslari, hayvonot va o'simliklar dunyosi talab etiladi. Ijtimoiy-iqtisodiy shart-sharoitlarning ahamiyati ham yuqori o'rin egallaydi. Jumladan, qishloq xo'jaligi va sanoat ishlab chiqarishi, aholi va mehnat resurslari, agrotexnik jarayonlar va infratuzilma tarmoqlari yanada kuchliroq ta'sir ko'rsatadi. Bunga o'xshash shart-sharoitlar mamlakatning turli mintaqalarida bir xil emas. Binobarin, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan tadqiqotlarda aynan shu jihatlarga ustuvor ahamiyat berish ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Mintaqada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash tabiiy-resurs salohiyati, ijtimoiy-iqtisodiy sharoitlar hamda institutsional omillarning o'zaro bog'liq ta'siri asosida shakllanadi. Xususan, yer-suv resurslari, qishloq

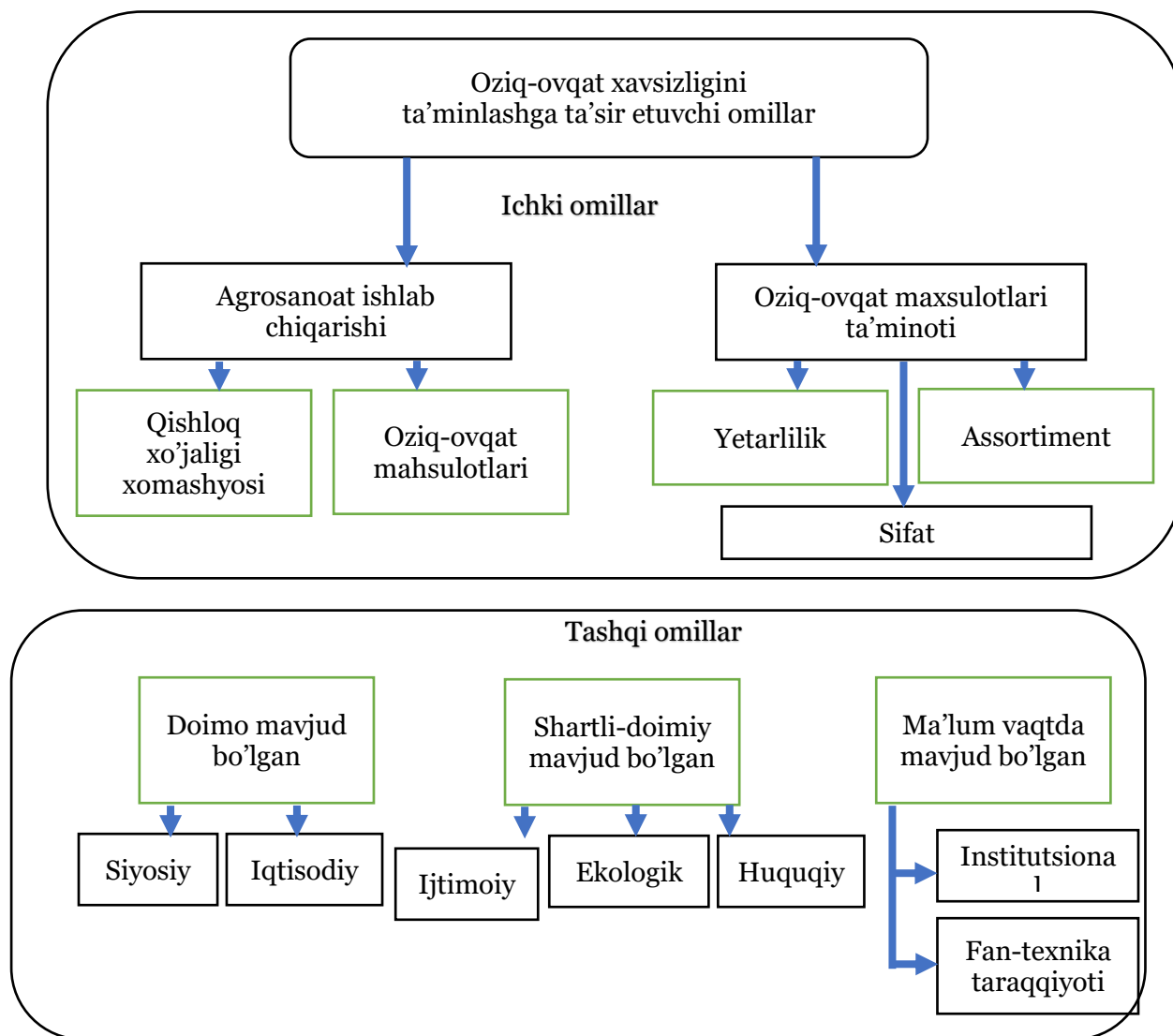
xo'jaligi va sanoat ishlab chiqarishi, mehnat resurslari, agrotexnologik jarayonlar hamda infratuzilma tarmoqlari oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Biroq ushbu omillar mamlakat hududlari kesimida turlicha namoyon bo'ladi. Shu bois mintaqaviy xususiyatlarni hisobga olgan holda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash mexanizmlarini tadqiq etish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, oziq-ovqat xavfsizligiga ta'sir etuvchi omillar ichki va tashqi omillarga ajraladi. Ichki omillarga yer resurslari salohiyati, qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi, resurslardan foydalanish samaradorligi, texnologik qurollanish va mehnatni tashkil etish darajasi kiradi. Ushbu omillarni ma'lum darajada rejalashtirish va nazorat qilish imkoniyati mavjud. Tashqi omillar esa bozor kon'yunkturasi, raqobat muhiti, tabiiy-iqlimiy sharoitlar, davlat siyosati, me'yoriy-huquqiy baza va ijtimoiy omillar bilan tavsiflanadi.

O'zbekiston iqtisodiy siyosatida Xorazm viloyatini rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, suv taqchilligi oqibatlarini yumshatish, ichimlik suvi bilan ta'minlash, meliorativ jihatdan murakkab hududlarda fermer xo'jaliklarini qo'llab-quvvatlash, parrandachilik va meva-sabzavotchilik tarmoqlarini rivojlantirish, aholi bandligini oshirish hamda hududlarning "o'sish nuqtalari"ni shakllantirishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Shu bilan birga, oziq-ovqat mahsulotlari narx-navosini barqarorlashtirish va ichki bozorni himoya qilish maqsadida Prezidentning "Respublika aholisini ijtimoiy ahamiyatga ega oziq-ovqat tovarlari bilan ta'minlashga oid kechiktirib bo'lmaydigan chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori hamda "Mamlakatning oziq-ovqat xavfsizligini yanada ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni qabul qilindi. Mazkur hujjatlar asosida ichki iste'mol bozorida narx-navoni barqarorlashtirish jamg'armasi tashkil etilib, ijtimoiy ahamiyatga ega mahsulotlar bozorida talab va taklif muvozanatini saqlash mexanizmlari joriy qilindi.

Bundan tashqari, davlat-xususiy sheriklik asosida zamonaviy omborxonalar, muzlatkichlar hamda oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash korxonalarini tashkil etish bo'yicha chora-tadbirlar ishlab chiqildi. Meva-sabzavotchilik tarmog'ini rivojlantirish, eksport salohiyatini oshirish va yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishni kengaytirish bo'yicha amalga

oshirilayotgan islohotlar hudud iqtisodiyotining diversifikatsiyalashuviga xizmat qilmoqda.

1-rasm. Xorazm viloyatida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga ta'sir ko'rsatuvi omillarning tahliliy modeli

Tadqiqot natijalari asosida Xorazm viloyatida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga ta'sir etuvchi omillarning analitik modeli ishlab chiqildi. Ushbu model oziq-ovqat xavfsizligini ishlab chiqarish va iste'mol tizimlarining o'zaro bog'liq tashkiliy-iqtisodiy mexanizmi sifatida baholash imkonini beradi. Modelda ichki omillar sifatida qishloq xo'jaligi va qayta ishlash sanoati rivojlanishi, ishlab chiqaruvchilar faoliyati hamda aholi turmush darajasi aks ettirilgan bo'lsa, tashqi

omillar tarkibiga davlat siyosati, ekologik vaziyat, iqlim o'zgarishlari va institutsional omillar kiritildi. Umuman olganda, Xorazm viloyatida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash uchun yetarli iqtisodiy va tabiiy imkoniyatlar mavjud. Mintaqaning tabiiy-resurs salohiyati, ishlab chiqarish imkoniyatlari va davlat tomonidan amalga oshirilayotgan qo'llab-quvvatlash mexanizmlari oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishni kengaytirish hamda aholi farovonligini oshirish uchun muhim asos bo'lib xizmat qiladi.

Ko'rsatib o'tilgan har bir ichki va tashqi omillar orasida asosiy natijaviy omil mavjud bo'lib, u xo'jalik yurituvchi sub'ektlar va inson faoliyati bilan bog'liq bo'lgan barcha omillar funktsiyasi hisblanadi va natijaviy ko'rsatichlardan iborat bo'ladi. Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash uchun natijaviy ko'rsatkich – yalpi mahsulot va uning iste'molidir. Oziq-ovqat mahsulotlari iste'molida ishlab chiqarish hajmi bilan aholi daromadlari ham alohida ahamiyat kasb etadi. Umuman olganda, Xorazm viloyatida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga ta'sir ko'rsatuvchi omillar tahlili ko'rsatib turibdiki, viloyatda oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishni rivojlantirish uchun yetarli imkoniyatlar mavjud. Mintaqada tabiiy va ijtimoiy-iqtisodiy omillar «qoniqarli», qishloq xo'jalik ishlab chiqarish jarayonlari «yaxshi» baho ko'rsatkichlariga ega. Aholi sonini «yuqori», infratuzilma ob'ektlarini «o'rta» va iqtisodiy-mintaqaviy o'rnini «yaxshi» darajada baholash mumkin.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda, mintaqada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash tabiiy-resurs salohiyati, qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi, infratuzilma, aholi daromadlari hamda davlatning institutsional siyosati bilan chambarchas bog'liq murakkab iqtisodiy jarayon hisoblanadi. Tadqiqot natijalari Xorazm viloyatida oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarishni rivojlantirish uchun yetarli iqtisodiy va tabiiy imkoniyatlar mavjudligini ko'rsatdi. Shu bilan birga, suv tanqisligi, meliorativ muammolar, logistika infratuzilmasining yetarli darajada rivojlanmaganligi hamda narxlar barqarorligini ta'minlashdagi ayrim muammolar oziq-ovqat xavfsizligiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Tahlillar asosida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashda ichki va tashqi omillarning o'zaro integratsiyalashgan ta'siri muhim ahamiyat kasb etishi aniqlandi. Ayniqsa, davlat tomonidan amalga oshirilayotgan institutsional islohotlar, narx-navoni barqarorlashtirish jamg'armalari, meva-sabzavotchilik va qayta ishlash sanoatini rivojlantirishga qaratilgan dasturlar hududning oziq-

ovqat xavfsizligini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Shu asosda quyidagi takliflarni ilgari surish maqsadga muvofiq: suv resurslaridan samarali foydalanishga qaratilgan innovatsion agrotexnologiyalarni keng joriy etish; oziq-ovqat mahsulotlarini saqlash va qayta ishlash infratuzilmasini davlat-xususiy sheriklik asosida rivojlantirish; logistika va transport tizimini modernizatsiya qilish; qishloq xo'jaligi ishlab chiqaruvchilarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kengaytirish hamda mintaqada oziq-ovqat xavfsizligini monitoring qilishning raqamli tizimini yaratish zarur bo'lib, bu hududning barqaror iqtisodiy rivojlanishi va aholi farovonligini oshirishga xizmat qiladi deb hisoblaymiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

- [1] Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO), The State of Food Security and Nutrition in the World 2023. Rome, Italy: FAO, 2023.
- [2] World Bank, Food Security and Poverty Reduction in Developing Countries. Washington, D.C., USA: World Bank Publications, 2022.
- [3] O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, "Mamlakatning oziq-ovqat xavfsizligini yanada ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi Farmoni, Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 2018.
- [4] O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, "Respublika aholisini ijtimoiy ahamiyatga ega oziq-ovqat tovarlarining asosiy turlari bilan ishonchli ta'minlashga oid kechiktirib bo'lmaydigan chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori, Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 2020.
- [5] O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, "Ijtimoiy ahamiyatga ega oziq-ovqat mahsulotlarini ichki iste'mol bozorida narx-navoni barqarorlashtirishga ko'maklashish jamg'armasi mablag'lari hisobiga xarid qilish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida"gi Qarori, Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, 2021.
- [6] A. Rasulov and B. Karimov, "Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning iqtisodiy mexanizmlari," Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, no. 4, pp. 55–67, 2022.
- [7] J. Xudayberdiyev, "Qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat xavfsizligini rivojlantirishning institutsional asoslari," Agro ilm, no. 2, pp. 33–41, 2023.
- [8] E. Qosimov, Mintaqada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlari. Toshkent, O'zbekiston: Fan va texnologiya, 2020.
- [9] Azlarova, M. O 'zbekiston Ichki Oziq-ovqat Tovarlari Bozorini To 'ldirishning O'ziga Xos Xususiyatlari. Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot , 1 (6), 662669.
- [9] O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, "2022–2026 yillarda Xorazm viloyati hududlarini kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish va aholi turmush darajasini yanada yaxshilashga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida," Qaror No. 154, Apr. 4, 2022. [Online]. Available: Lex.uz
- [10] O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, "Respublika aholisini ijtimoiy ahamiyatga ega oziq-ovqat tovarlarining asosiy turlari bilan ishonchli ta'minlashga oid kechiktirib bo'lmaydigan chora-tadbirlari to'g'risida," Qaror No. PQ-3082, Jun. 23, 2017. [Online]. Available: Lex.uz
- [11] O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, "Mamlakatning oziq-ovqat xavfsizligini yanada ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida," Farmon No. PF-5303, Jan. 16, 2018. [Online]. Available: Lex.uz
- [12] O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi, "Ijtimoiy ahamiyatga ega oziq-ovqat mahsulotlarini ichki iste'mol bozorida narx-navoni barqarorlashtirishga ko'maklashish jamg'armasi mablag'lari hisobiga xarid qilish tartibi to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida," Qaror No. 596, Jul. 30, 2018. [Online]. Available: Lex.uz

[13] O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti, “Osiyo taraqqiyot banki ishtirokidagi «Meva-sabzavotchilik tarmog‘ida qo‘shilgan qiymat yaratish zanjirini rivojlantirish» loyihasini amalga oshirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida,” Qaror No. PQ-3974, Oct. 16, 2018. [Online]. Available: Lex.uz

[14] O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti, “Meva-sabzavot mahsulotlarini tashqi bozorlarga chiqarish samaradorligini oshirishga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida,” Qaror No. PQ-3978, Oct. 17, 2018. [Online]. Available: Lex.uz